

ство у Србији 1950–1960. пружа научни одговор на бројна питања из историје једне од веома важних области живота југословенског и српског друштва – високог школства. Бонцићев рад је структурно сложена и тематски вишеслојна прича. Научна интересовања аутора иду до најситнијих детаља из историје високог школства, али, с друге стране, аутор увек има у виду и шири друштвени, идеолошки и политички контекст постојања и рада високошколских установа. Све похвале заслужује успели покушај аутора да осветли бројне и разноврсне појаве из историје високог школства, Београдског универзитета и школства и просвете уопште, чиме је читаоцима пружио целовиту научну обраду ове теме. Посебно истичемо одличну техничку опремљеност књиге и самог текста, велики број прегледних табела које поткрепљују закључке који су изнети у тексту, као и десетине фотографија датих у прилогу на крају књиге којима је Бонцић оживео и читаоцу још више дочарао време о коме пише (фотографије факултета, професора, партијских и државних функционера, детаља из студентског живота и рада професора итд.). Појавом књиге др Драгомира Бонцића српска (југословенска) историографија добила је најцеловитију обраду питања високог школства и историје Београдског универзитета до сада, и то из пера једног младог научника велике истраживачке енергије и савесног односа према историјским изворима и ранијим историографским радовима.

Др Слободан СЕЛИНИЋ

Томас Бургентал,
Дете среће. Сећање дечака који је преживео Аушвиц,
 Београдски центар за људска права, Београд, 2010, 175 стр.

Књига Томаса Бургентала, *Дете среће. Сећање дечака који је преживео Аушвиц*¹ судије Међународног суда правде Уједињених нација, која се 2010. године појавила у издању Београдског центра за људска права², по мишљењу самога аутора представила се читалачкој публици неубичајеним током. Иако је написана на енглеском, књига је први пут објављена на немачком језику.³ Политички, верски или слични разлици могу онемогућити аутора да књигу објави на свом језику и у својој земљи. Томас Бургентал није имао таквих проблема. Издавачи у Сједињеним Америчким Државама и Великој Британији дуго нису имали разумевања за књигу јер, како су сами истицали, „књиге о холокаусту не пролазе“. С једне старне, Томас Бургентал је морао бити презадовољан јер је парадоксално и иронично „још једна књига“ о холокаусту објављена најпре у Немачкој, где се више недеља задржала на

¹ Thomas Buergenthal, *A Lucky Child. A Memoir of Surviving Auschwitz as a Young Boy*, 2nd Edition, 2010, London, Profile Books Ltd, (превод на српски језик др Војин Димитријевић и Јелена Радојковић).

² Издавање књиге су помогли: Balkan Trust for Democracy, The German Marshall Fund of the United States and Compagnia di San Paolo. Издавач је нагласио да „ставови изражени у овој књизи не представљају нужно и ставове Балканског фонда за демократију, немачког Маршаловог фонда САД и њихових партнера“.

³ 2007. године.

листи бестселера, али с друге и разочаран, јер су издавачи са енглеског говорног подручја сматрали да потенцијалним читаоцима више нема ништа да се саопшти о, како истиче сам Бургентал, „једној од највећих трагедија које је доживело човечанство“. Овакве и сличне „процене“ савремених издавача можда су најбољи доказ о нужности предочавања и суочавања читалачке публике са холокаустом који „се не може у потпуности разумети ако се не погледа очима оних који су преживели“, тачније речено очима свакога од оних који су преживели. Истичући појединца, у овом случају дечака који је имао непуних пет година када је Други светски рат почео и непуних једанаест када се завршио, тј. одраслог човека који је сећајући се свога детињства написао: „Порастао сам у логорима, нисам знао за други живот, а једини циљ ми је – из сата у сат, из дана у дан – био да останем жив. Тако ми је мозак радио“, Бургентал избегава да говори „у смислу бројки тј. шест милиона мртвих“ и указује на суштину. Да би се разумела дубока људска трагедија какав је био холокауст, у први план се мора поставити појединачно људско искуство. Само тако приповест добија људско лице, а размере злочина постају јасније.

Као што је истакнуто, Томас Бургентал је судија Међународног суда правде Уједињених нација. Рођен је 11. маја 1934. године у Лубочни, у Чехословачкој. По речима издавача и директора Београдског центра за људска права, проф. др Војина Димитријевића, један је од водећих аутора и активиста у борби за људска права. Био је професор међународног права, декан Правног факултета Америчког универзитета у Вашингтону, члан и председник међународних тела за заштиту људских права (Интерамерички суд за људска права и Комитет за људска права Уједињених нација). Учествовао је у раду бројних комисија и анкетних група које су се бавиле превазилажењем последица масовних злочина и кршења људских права, побољшањем услова живота жртава диктаторских режима. Аутор је већег броја радова из домена правне теорије, од којих је Београдски центар за људска права 1997. године објавио *Међународна људска права у сажетом облику*.

Средином шездесетих година 20. века један од студентских књижевних часописа у Сједињеним Америчким Државама објавио је Бургенталово сећање на Марш смрти из Аушвица. У то време, млади Томас још је осећао страх од смрти. Прогонио га је осећај глади, губитка и неизвесности због одвајања од родитеља. Реаговао је драматично на помисао на ужасе којима је присуствовао. То је вероватно и био један од разлога зашто је „само“ двадесет година после трагичног искуства било немогуће присетити се свега, од родне Лубочне у Чехословачкој до јеврејског сиротишта у Отвоцку у близини Варшаве, поновног сусрета са мајком на железничкој станици у Гетингену, живота у послератној Немачкој и коначног одласка у Америку. Отупети осећања, снизити њихов интензитет био је и по Томасу Бургенталу предуслов за превазилажење прошлости „без озбиљних психичких озледа“. Иако је већина записа о холокаусту написана непосредно по окончању Другог светског рата, посебна вредност Бургенталових сећања лежи у чињеници да су написана дуго после догађаја на које се односе, тј. „мирно“ и „са раздаљине од пола века“. Иако је ауторова намера била да, пре свега, опише како је било бити дете у време холокауста и преживети концентрационе логоре, Бургенталово „накнадно“ сећање несумњиво је имало за циљ да појача утисак на савременике који се суочавају са оживљавањем антисемитизма, који је пратилац сваке расистичке и националистичке идеологије,

али и све чешћим и гласнијим покушајима рехабилитације националсоцијализма, фашизма и идеја о расној супериорности.

Књига *Дете среће. Сећање дечака који је преживео Аушвиц* писана је из угла непосредног и „неискусног“ учесника. Када је са мајком и оцем почео да бежи од нацизма, Томас Бургентал је имао четири године. Када је избио рат, имао је пет. Када је заједно са породицом ограђен у јеврејски гето, напунио је седам. Када је стигао у злогласни Аушвиц, већ му је било десет. Ослобођење је дочекао са једанаест година. Његово животно искуство, у том тренутку, тешко да се могло поредити са искуством већине одраслих и зрелих људи. Када се завршио Други светски рат, Томас Бургентал још увек није знао да чита и пише. Као и свако дете ни он није имао јасне представе о времену. Већине датума Томас се није сећао. Аутор је обавио одређена архивска истраживања⁴ за потребе писања књиге, свестан да сећање трпи од више „подвала којима се проток времена и старост поигравају“. До одређених података дошао је путем Интернета⁵. Због дитанце од шест деценија, одређене тврдње се нису могле проверити. Већина савременика није била међу живима. За многе догађаје из најранијег узраста Бургентал је чуо од својих родитеља и није их лично проживео. Другим речима, књизи Томаса Бургентала недостају заборављена лична имена. Она је по свему судећи препуна нетачних имена, побрканих датума и чињеница, описа догађаја који се нису десили онако како аутор тврди. Ипак, њена непроцењива вредност лежи у њеној перспективи тј. перспективи „преживелог детета“. Управо због тога све материјалне грешке и погрешне интерпретације јесу врлина а не мана ове књиге. Ради се о специфичној врсти историјског извора који отвара читав низ питања на тему како треба проучавати, али и разумети холокауст.

Иако фокусирано на лично сећање и страдање сопствене породице у Другом светском рату, сећање Томаса Бургентала исписује границе Другим светским ратом захваћене Европе и света. Крећући се од Лубочне и Жилине у Словачкој преко „ничије земље“ између Чехословачке и Пољске границе, Варшаве, Сандомјежа, гета у Кјелцу, логора у Аушвицу, Гљивица, Берлина, Оранијенбурга, логора Заксенхаузена, поново Берлина и Бранденбуршке капије, града Сједлица, јеврејског сиротишта у Отвоцку до Гетингена и Њујорка, аутор нас непогрешиво проводи кроз места страдања али и сећања, места надања али и најдубљег понора. Морфологији ратом и ужасима захваћеног света Томас Бургентал својим сећањем додаје анатомију непоновљивог злочина. Крећући се од 1934. или године сопственог рођења до 1951. тј. године коначног одласка у Америку, Бургентал исписује нову хронологију догађаја у 20. веку. Његово потресно сведочанство лишено сваке врсте патоса подсећа читаоце да се ратна драма за многе Европљане захуктала и пре 1. септембра 1939. године. С друге стране, Бургентал подсећа да су први дани по окончању рата за многе који су преживели страхоте злогласних фашистичких логора били подједнако тешки као и они пре тога, јер се слобода на неколико корака од крематоријума није могла чак ни замишљати. Преживети логор било је несвакидашње искуство. Живети после логора за многе је било теже. Иако описује неке од највећих ужаса у историји човечанства, прво сећање када су му „родитељи

⁴ Ког је месеца 1944. дошао у Аушвиц.

⁵ Кад је ослобођен из Заксенхаузена и када је затворен гето у Кјелцу.

рекли да“ морају да напусте „свој хотел“, на пољске сељаке од којих је први пут чуо израз „прљави Јевреји“, образовање гета и масакрирање више од двадесет хиљада људи настањених у Кјелцу, масакр „преостале“ деце из гета у Кјелцу, Аушвиц, марш смрти из Аушвица, дечака ратника извиђачке чете прве дивизије Коћушко, распеће изнад табле у првој основној школи коју је похађао после рата, децу из католичког сиротишта у Пољској која су га гађала камењем, школске планове и програме немачких школа после Другог светског рата, другове и другарице, у књизи Томаса Бургентала нема суза, туге, лешева, измучених, гладних, па чак ни очајних. Његово сведочанство пружа „доказе“ друге врсте, оне за којима чак ни они педантни историчари којима ни један архивски фонд није промакао потајно жуде. Биркенау Томаса Бургентала је место где није видео птицу, дрво или травку. Децембра 1951. године изнад величанственог Кипа слободе не сударају се светлости велеграда. Мрко-црни дим куља из крематоријумских димњака. Томас Бургентал је стигао у Њујорк. Преживевши холокауст могао се сматрати жртвом најбезочнијег вида кршења људских права. „Коначно“ могао је то да осети у костима.

Мр Сања ПЕТРОВИЋ ТОДОСИЈЕВИЋ

Bogdan Trifunović,
Život pod okupacijom: čačanski okrug 1915–1918,
Čačak, 2010.

Svakodnevni život se nastavlja uprkos svim okolnostima koje na njega utiču. To вази i за велике i судбинске историјске догађаје који u потпуности менјају животну искуство читавих генерација. U српској историјској свести мало је догађаја који су имали толику важност као искуство Првог светског рата. Са политичке i војне стране, супротстављање надмоћнијем непријателју i херојска одбрана, затим војни слом i повлачење преживелих бораца i Владе u изгнанство, реорганизација i почетак снажног политичког i дипломатског деловања u циљу легитимизације ратних циљева српске државе i, на крају, пробој Солунског фронта, ослобођење i стварање заједнице југословенских народа, догађаји су који i дан-данас u великој мери дефинишу српски национални идентитет i историјску свест. U складу са таквим значајем је i интересовање историчара за проучавање периода Првог светског рата. Многобројни радови су се бавили управо најupeчатљивијим i најочигледнијим чиницима учеšћа Србије u рату, притом дајући један сасвим одређен поглед на рат: истиче се његова монументалност i grandioznost i посебно се наглашавају патње српске војске i народа i њихова укупна заслуга u коначној победи сила Антанте. С друге стране, истраживања која су се бавила споредним догађајима i процесима, онима који можда нису били од суштине важности за сам ток рата, али су били део свакодневног живота огромне већине Срба, оних Срба који су остали u окупираној домовини i на својој кожи осећали теšku судбину намењену поробљеном становништву, била су малобројна i базирана на мемоарској грађи i оскудним објављеним изворима.

Управо приступ u одабору теме истраживања i одлична презентација резултата чини монографију Богдана Трифуновића *Живот под окупацијом: чаčански округ 1915–1918* значајном i неопходном сваком истраживачу који жељи да се боље упозна са животним